

Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana

PALMA—MARZO DE 1901

SUMARIO

I. Estudi de la doctrina filosòfica-teològica qui 's conté en el «Libre del Gentil y los tres Sabis» del Bto. Ramon, per *D. Joan Garau*.

II. Prohibición de traer esclavos moros á Mallorca si no han sido apresados por buques armados en corso en el Reino (1587), por *D. Pedro A. Sancho*.

III. Informe sobre el oficio de acequero y administración de las aguas de la Fuente de la Villa (conclusión), por *D. Pedro Sampol y Ripoll*.

IV. Documentos curiosos del siglo XIV. Letra de Pere IV sobre salaris dels castellans qui no residexen en lurs castells, per *D. E. Aguiló*.

V. † D. Eusebi Pascual, per *D. E. Aguiló*.

VI. Bibliografia, per *A. Ll.*

ESTUDI

DE LA DOCTRINA FILOSÓFICA-TEOLÓGICA
QUI 'S CONTÉ EN EL «LIBRE DEL GENTIL
Y LOS TRES SABIS» DEL BTO. RAMON¹

No cal duptar que serán la major part els qui trobarán inoportú y casi del tot inútil l' estudi de les obres del Bto. Ramón. Pero també es ho de veure que serán tots aquells a-n-aquí poch los importa la gloria de la nostra *Roqueta*, o que, tot descon-

¹ Aquest estudi alcansá un premi en el Certamen científich-literari celebrat l' any 1899 en el Seminari de Mallorca. Estava en llatí y l' autor ha feta aquesta versió mallorquina per el nostre *BOLLETÍ*. A les hores es a Roma a perfeccionar sos estudis teològichs a la Universitat Gregoriana. Le hi ha fet anar y le hi sostén nostre Exm. e Illm. Sr. Bisbe.

xent el valor d' aquests escrits, no veuen los fruyts abundosos que d' ells ne poden treure. Perque tots ells, per primera, n' exhalen uns perfums tan sobrenaturals y divins, que no poden menos de comunicar a-n el qui per sa ditxa los llegesca, aquella amor ardenta y divina qui los feu consebre a-n aquell gran sirvent de Deu. Tenen per altra part que hi ha escampada una doctrina tan profunda y sublim, que be s' hi poden esplanar tots els enteniments desitjosos de lo gran y prou atrevits per remuntarse a les regions de lo abstracte e ideal. Y finalment aquí poren beure tots com a una font de netes y crestallines aygues la nostra llengua ab tota sa pureza y valentia. Però lo que mes hem de tenir en conte es que gran vergonya sería per el poble mallorquí, qui té la ditxa incomparable de contar entre sos fills un homo tan extraordinari, que fos el darrer amb estudiar sos escrits, avuy en dia precisament, quant per totes parts se desperta en vers d' ells una tan gran afició.

Essent, donchs, tan poderosos els motius qu' hem alegats, ja no es de admirar que nos empenguen a-n aqueys estudis, amb la proporció del ja dit tema, y que aquest hájam escullit nosaltres, preferintlo a tot altre, per desenvolllarlo en quant ho permeten les nostres forces. Y per ferho, axi com millor sabrem, recorrerem primerament tot el llibre, desde el principi fins a la fi, per poder veure tota sa doctrina, encara que just sia en els quatre punts mes capitals, y anirem al meteix temps emitint de tant en quant alguns judicis parcials; y, una vegada fet tot axó, procurarem presentar el nirvi de la doctrina, formant com un sistema, a lo cual afegirem lo darrer sa crítica general.

I

Posa com a prolech, lo mestre de qui parlam, una narració en la qual hi ha coses que just servexen per l' exornació y major embelliment de aquesta obra; altres n' hi ha que son ja a-n el parexer d' alguna utilitat, altres finalment son tan útils y necessaries, que, una vegada desconegudes, se desconeix per complet lo que 's diu en el llibre que estudiam, y al contrari, una volta d' elles ben penetrats, pareix tot clar y evident.

Declara en primer lloch quin es el fi qu' es proposa, y diu que no es altre que presentar noves raons per que, moguts los gentils de sa evidencia y allunyades les tenebres del error, es dexen illuminar per la claror resplendent de la veritat. Y continua amb una narració, de la cual no 'n porem prescindir, perque serveix de lo mes per que es puga formar el lector una idea de lo que s' ha de anar exposant en aqueix llibre, de que tractam.

Diu lo venerable mestre que hi havia en certa ocasió un Gentil, gran filosof, a-n-equi el pensament de la vellesa y de la mort tenia tan acorat y afligit, que no poria per cap estil contenir ses llagrimas y sospirs, tan enamorat estava d' aquexa miserable vida, perque ni conexia Deu ni la eterna benaventuransa, ans creya ell que ab la mort tot s' acabava, y per axò resol anarsen a un gran y desolat boscatge per veure si 'd dexaria aquella angosa. Dexa la seva terra, s' en entra dins l' ermitatge, y troba un lloch ameníssim aont disfrutavan tots los sentits; arbres fruyters que lo adornavan, un fresch y suau oretjol, el murmur de les aygues, la piuladissa dels aucells, la varietat de les flors y sa flayre delitosa, tot a la una convertia aquell lloch amb un paradís de delicies; tot era pler y gaubansa. ¿Que 'n direm? En lloch de conseguir la tan desitjada alegría, se va entristir mes y mes ab lo pensament de la mort, y plorant y gemegant pensava ja de tornarsen arrera. Pero llavors se refá y determina recorre moltes terres fins a trobar una mica de consol. Parteix, donchs, y se fa envant.

S' encontraren a les hores a la sortida d' una ciutat tres sabis dels quals un era Jueu, l' altre Cristiá y el tercer Sarraí. Manifestantse mutua-ment sos desitjs de disputar, prenen tots tres el camí d' un prat deliciós, aont hi havia cinch arbres que se distingian entre tots per tenir escrites

en ses flors unes paraules misterioses, al meteix temps qu' interessants. Hi sortia també una font y s' assegueren tots tres su devora. Trobaren allá una dona d' aspecte molt agradable qui cualcava demunt un bell palafre y qu' era anada a-n aquell lloch per abeurarlo. Los Sabis li preguntaren son nom y ella los digué qu' era *Inteligencia*. Quant sentiren aquest nom, tot d' una li demanaren una explicació de les propiedats de aquells arbres y la significació de les paraules escrites; y ella comensá a explicarse d' aquesta manera:

«Lo primer arbre, en lo qual vehets. .xxj. flor, significa Deus, e ses virtuts increades essencials, les quals son escrites en aquelles flors, segons que vehets. Aquest arbre ha dues condicions, enfre les altres. La una es que hom deu atribuir e conexer a Deu, tota hora, la major nobilitat en essencia e en virtuts e en obres; l' altre condició es que les flors no sien contraries les unes a les altres, ne sien les unes menys de les altres. Sens que hom no haja conexença de estes dues condicions no pot hom haver conexença del arbre, ne de ses virtuts, ne de ses obres.

Lo segon arbre ha .xlix. flors on son escrites les .vij. virtuts del primer arbre, e les .vij. virtuts creades, per les quals los benavyrats van a perdurable benavyrança. Aquest arbre ha dues condicions, enfre les altres. La primera es que les virtuts creades sien majors e pus nobles on pus forment signifiquen e demostren la gran noblea de les virtuts increades; la segona condició es que les virtuts increades e creades no sien contraries les unes a les altres.

Lo terç arbre es de .xlix. flors, en les quals son escrites les set virtuts qui son en lo primer arbre, e son escrits los vicis, qui son .vij. pecats mortals, per los quals los malahits van a foch infernal. Aquest arbre ha dues condicions, enfre les altres. La primera es que les virtuts de Deu no sien concordants ab los vicis; la segona es que tot ço per que les virtuts de Deu sien mils significades al humá enteniment per los vicis, cove esser afermat; e tot ço que sia contrari a sa major significació dessusdita, e que sia menys contraria enfre les virtuts de Deu e los vicis de hom, cove esser negat, salvant les condicions dels altres arbres.

Lo quart arbre es de .xxi. flors, on son escrites les .vij. virtuts creades. Aquest arbre ha dues condicions, enfre les altres. La primera es que

neguna de aquelles virtuts sia contraria a la altre; la segona es que ço en que mils se convenen a esser majors e a haver major merit hom per elles, sia veritat, e lo contrari sia falsetat, salvant les condicions dels altres arbres.

Lo cinque arbre ha .xlix. flors on son escrites les .vii. virtuts creades principals, e los .vii. pecats mortals. Aquest arbre ha dues condicions, entre les altres. La primera es que les virtuts ne los vicis nos concorden; la segona es que les virtuts qui son pus contraries als vicis sien pus amables, e los vicis qui son pus contraris a les virtuts sien pus ahirables.

Les .x. condicions desusdites van per dues condicions, ço es, per dos començaments. La un es que totes les .x. condicions se concorden a una fi, laltre es que nos contrarietjen contra aquella fi. E la fi es amar, e conixer, e tembre, e servir Deu.

Per les condicions demunt dites van les flors qui son començaments e doctrina a endreçar los homens errats qui no han conexença de Deu, ne de ses obres, ne de la creença en que son»...

Quant na Inteligencia hagué dites aquestes paraules tengueren ganas los Sabis de disputar segons los principis que los havia donats.

Molt poch antes de comensar arriba lo Gentil tot cansat y pantajant, va a beure a la font, perque estava abrasat de set, llavors saluda los Sabis y ells li tornan la salutació en nom de aquell Deu, creador del cel y de la terra y que nos ha de ressucitar un dia d'entre los morts. Tot d'una que sent aquestes paraules sos ulls se convertexen en dues fonts de llàgrimes, y axí com pogué los comensá a contar tota la gran penuria que havia passada y los esplicá amb tota la seva ànima que li fesen veure a forsa de demostracions l'existencia de Deu y la resurrecció de la carn; y ben de bon cor le hi prometeren los tres Sabis.

Fins aquí arriba el prolech. Però lo que hem dit nosaltres en compendi y molt de qualsevol manera, ell ho descriu molt mes llarch y de una manera mes expressiva e interessant.

Lo llibre del Gentil y de los tres Sabis te quatre pars: la primera compren les proves de l'existencia y perfeccions de Deu y de la resurrecció; en la altre s'incloven totes les raons qu' adueix lo Jueu per provar la veritat de totes les seves creencies; la tercera abraça tots els arguments

ab que el Cristià s' esforça per que resalti demunt totes les demés la seva religió; y en la quarta, finalment, lo Sarraí, ab no menor esforços que els anteriors, s'empenya en fer veure al Gentil que la seva fe es sens dupte la mes raonable y verdadera.

Moltes son las raons que hi ha exposades en la primera part per demostrar l'existencia y perfeccions de Deu, però totes elles poren reduirse a les sigüents.

Qualsevol perfecció y l'esser se corresponen, y axí resulta que a major perfecció pertoca major esser; y d'axò se dedueix que, com hi ha moltes perfeccions que tenen mescla d'imperfecció, qu' existexen o tenen esser, ab molta major rao haurán d' existir aquelles perfeccions subsistents que no tenen gens d'imperfecció: y aquestes perfeccions existexen en Deu, o per dirho millor, son el meteix Deu.

Amb un argument consemblant va demostrant que en Deu hi ha bondat, grandesa, sabiduria y amor, etc.

Lo únich que tenim que dir sobre aquest argument es que nos pareix qu' es podria reduir a n-el que anomenavan los escolástichs, de los diversos graus de perfecció, si lo Beato entengués conforme el principi «la perfecció se correspon ab l'esser», pero tal volta no 's axí, com vorem envant.

Per altra part, de que tenga principi la universalitat de les coses se conclou lligítimament que ha de existir un ser necessari que de negú haja rebuda l'existencia y del qual la hajan rebuda tots els demés; y aqueix primer Ser es Deu.

Per qualsevol qu' haja saludada la filosofia, es clar y evident que es de molta forsa aquesta raó.

Diu ademes: com la fe que té a Deu per objecte es major y mes excellent que la que no 'l té, de aquí se segueix que Deu existeix, suposat que es ver tot allò per lo cual resulta major alguna virtut.

La metexa naturalesa del acte de fe demostra també l'existencia de Deu. Perque com l'entiment del homo no pot per si meteix assentir a les veritats que la fe 's proposa, es necessari admetre un ser suprem que de tal manera sia senyor de la raho humana, que aquesta assenti a les sobredites veritats, mediant la voluntat y ajuda d'aquest ser excellentissim.

Convé advertir, no sia cosa que nos puguen dir que som parcials, que no 's molt el pes que tenen aquestes dues raons. Perque es necessari tenir en conte que a un Gentil, qui per forsa ha de desconéixer tot l' orde sobrenatural, li parla de la fe; la qual, per altra part, té com a per bassa y fonament la autoritat de la divina revelació. Per consegüent suposa ja la veritat de lo que va a demostrar.

D' una altra manera, finalment, vol provar l' existencia de Deu. Es evident, diu lo Mestre, que la prudencia o humana ciencia seria major, si pogués l' homo conéixer l' infinit que si no 'l pogués conèixer; mes no porem conéixer l' infinit si Deu no existeix; y com hem d' afirmar tot alló per lo qual pot esser major la ciencia o prudencia del homo, d' aqui porem l' legitimitat de duir la existencia de Deu.

Que aquest argument no té forsa apodictica pareix bo de veure, atenent a que per medi de les coses finites podem arribar al conèxement del infinit, y que no 's precis al humà enteniment la existencia d' una cosa perqu' ell puga conèixer sa essencia.

Despres de totes les proves ab que demostra la existencia y los diferents atributs de Deu, acaba dient que tots ells son realment una metexa cosa, encara qu' el nostro enteniment distingeix en Ell molts d' atributs y distintes perfeccions, perque les troba espargides y escampades amb una admirable varietat en totes les criatures, que son com el miray que reflecteix, encara qu' imperfectament, una petita part d' aquella hermosura y grandeza inefables que poseeix son Creador.

Tot lo que diu per provar la resurrecció de la carn, se reduceix a fer veure clarament com per ella lo Omnipotent farà gran ostentació de ses divines perfeccions, y resaltarà més la harmonia entre les virtuts divines y humanes, y finalment, será major la discordancia entre los vicis y les virtuts. Y axí es efectivament perque en treure Deu els homos del abisme del no ser, se manifestarán d' una manera portentosa son poder, amor y justicia, perque tant el cos com l' ánima serán premiats o degudament castigats, y apareixerá de relleu l' amistós consorci de les virtuts divines y humanes y la diferencia inmensa entre vicis y virtuts.

Res tenim que dir sobre aquestes proves mes que no son apodictiques, sino únicament d' alguna congruencia. Y amb axò acaba la primera part. A lo ultim afegeix una curta narració que ve a esser l' epílech de la primera part, y que en sustancia diu d' aquesta manera: Havent lo Gentil escoltades aquestes raons, y estant ben convensut de la existencia y perfeccions de Deu y de la resurrecció dels morts, comensa a plorar d' alegría, y, axecant ses mans y sos ulls a-n el cel, doná gracies a Deu de la gran mercé que li havia feta. Veentho los Sabis, cada un d' ells comensá a suplicarli que 's convertís a la seva religió, y quant conegué el Gentil que hi havia entr' ells diversitat de creencies, tant s'acorá y afligí, que, plorant y suspirant, los demaná amb tot l' afecte del seu cor que tots tres li demostrassen, lo millor que sabrian, la veritat de les seves religions, y de bon cor le hi prometeren los tres Sabis.

En la segona part, com diguerem ja, exposa lo Jueu totes les raons amb que provar la veritat de ses creencies.

Quatre son los arguments que presenta, per fer veure la Unidat de Deu, que es el primer dogma del Judeisme.

La prova, primerament, per l' orde admirable de tot l' univers, del qual se segucix que no es mes qu' un el fi a-n-eque está ordenat, fi que no pot esser altre mes que Deu. La prova també dient que repugna a la infinidat del Ser suprem, com també a sa immensitat, la pluralitat, amb la qual quedan per terra aquells essencials y perfectíssims atributs.

A-n aquestes proves, qui son certament apodictiques n' hi afitx un' altra, qui no 's mes que de congruencia, fundada en que la pluralitat de deus sería causa de la debilitació y disminució extraordinaria de la esperansa y caritat en vers de sa Divina Majestat.

Ab aquest altre argument intenta lo Jueu demostrar la creació: O existeix el mon desde l' eternidat o ha comensat en el temps; no pot esser lo primer, perque sería tant perfet com Deu; y si ha comensat a existir, com no pot haver rebuda la existencia mes que de Deu, resulta que havem de dir que Deu ha creades totes les coses.

Qualsevol que examini aquest argument, veurà a primer cop de vista que no surt a l'encun- tre de totes les opinions.

Tots els demés arguments que presenta per demostrar la creació, no 's dirigeixen tampoch mes que a excluir la eternitat de les coses, axi com la enten lo Beato.

Quant tracta de provar que Deu entregà la Lley a Moysés, tota la forsa de la argumentació se dirigeix a demostrar únicament que hi ha una lley; la qual, afegeix, no es purament lley natural sino positiva, perque, essent axi, pot mes be encaminar els homos pels viaranys de la justícia. Raó que no es de molta forsa, perque res pot obligar Deu a fer les coses que son mes perfectes.

Passa llavors a demostrar la venguda del Me- sias futur y que encara esperan los Jueus, dog- ma qui entre ells es el principal, y diu d'aquesta manera:

I. Si no haguéssim de tenir un Llibertador, cap poble de la terra observaria jamay la lley del Sinai. II. Reclama també la venguda d'un Re- demptor la metexa Bondat de Deu, la qual no 's possible que deix sens recompensa la esclavitut y afronta que tots nosaltres sufrim per la seva amor. Y aquí li contesta el Gentil: però tal volta passen aqueys traballs per expiar algun crim. III. Per fi, diu lo Jueu: axi ha de esser, perque aquesta vinguda ajuntaria y faria mes conformes l'Omnipotencia de Deu y la nostra esperança.

Sobre la Ressurrecció, qui es una altra de les creencies dels Jueus, se contenta amb esmentar les tres opinions en que se dividixen los Jueus.

Finalment prova el Judici universal y la exis- tencia del Paradís y de lo Infern, perque axi es molt gran la manifestació de la justícia, bondat, ciencia, magnificencia, amor y eternitat de Deu. Proves que no son mes que de congruencia y per l'estil de les que havem vistes.

Quant va acabar lo Jueu la apologia de la seva religió, comensà la de la seva lo Cristià per la demostració del dogma de la Trinitat (dexant els dos primers articles com a demostrats) y presenta una infinidat d'arguments, tots los quals poren reduirse a-n els sigüents:

I. Perque es major la bondat de Deu si en- gendra una altra infinita bondat y de les dues ne procedeix una altra. II. Perque l'humà entenim- ent concep com una perfecció la Trinitat de Persones en Deu, y si Deu no tengués aquesta perfecció la raó humana, podria concebre una cosa mes perfecta que Deu. III. Ademés engen- drant Deu un altre igual a si meteix y procedint- ne dels dos un altre, es clar y manifest que Deu té major caridat que si axi no fos. IV. Per altra part, Gentil, si tu pogueses ferho, certament ho farías; doncs Deu ho fa, perque essent Omnipot- ent, ho pot fer; y per altra part ho vol fer, per- que té millor voluntat que nosaltres.

Acaba dient que no hi ha en Deu mes que una generació y una processió, perque, si axi no fos, no serian infinites.

Que sien lleugeres y de poch pes aquestes raons, pareix que no es mal de veure: perque tota la forsa d'aquesta argumentació està fona- mentada en que la trinitat de persones en Deu es una perfecció; afirmació completament gra- tuita, perque, fins y tot en quant a sa essencia, pertencix aquesta veritat a una regió tan elevada, que, en no esser ajudada d'una forsa sobrenatural, no hi pot arribar la inteligencia humana, segons ensenya la sagrada Teologia.

Demuestra que Deu es Salvador perque, assu- mint la naturalesa humana y esborrant el pecat, son estades manifestades y fortificades las per- feccions de Deu, aumentades y fortificades la fe, esperança y demes virtuts, y oprimits y trapitjats tots els vicis.

D'una manera consemblant demostra que Deu es Glorificador y los demes articles que per- tanyen a la santa humanidad de N. S. J. C., que fonch concebut per obra del Esperit Sant, que nasqué de Maria Verge, que patí y morí y de- vallà a los inferns, ressucità, s'en pujà a-n el cel y que nos ha de jutjar.

Pero perque vejan cualque cosa, reduiré lo que diu respecte de la Crucifixió.

Devem afirmar-la, perque amb ella va resplan- dir mes la eternitat y grandesa de Deu, perque sufrint mort y passió la naturalesa humana, ab axó no patí ni morí la divina, maldement estiguessen unides y ajuntades ab vincles estretíssims. Se manifestà la grandesa e inmensitat de Deu, per- que quedà la divinidad unida ab el cos y ab la

ànima, apesar de estar separats quant aquesta baxà als inferns per consolar els sants Pares. Y sobre tot no negarà certament la mort y passió de C. qui consider que amb los seus torments y dolors nos alcansà la salvació, y aumentà y excità la esperanza y la caridat y anatematizà fortament la avaricia juntament amb tots los vicis.

Que aqueys arguments no tenen forsa apodictica pareix que ni tan sols importa provarho.

Tot d' una que 'l Cristià va acabar la defensa de la seva fe, comensà el Sarrai la apologia de la religió de Mahoma.

Per provar els dogmes mahometans, qui son entre altres, la unitat de Deu, la creació, que Mahoma es profeta, que lo llibre Alcorà es revelat, etc. se contenta com els demes sabis en fer veure, que per ells se manifesten admirablement les divines perfeccions y están en pugna ab tots els vicis y afavoreixen y fortifican totes les virtuts. No nos detendrem en la exposició d' aquestes raons.

Cuant acabaren de parlar els tres Sabis, repetí el Gentil tots els arguments, donant be a conèixer qu' es feya càrrech de tota sa forsa. Llavors, tot commogut d' una mescla d' alegria y tristot, arrancà en plors y sospirs, donà gracies a Deu de la gran mercé que li havia feta y li dirigí una súplica fervorosa porque li netetjàs l' ànima de qualsevol vici y la hi enriquis ab tota classe de virtuts, resolguent al meteix temps tributarli de aquí envant l' homenatge de respecte y adoració que correspon a sa Divinal Realesa.

Acabat tot axò, s' en tornan els Sabis a la metexa ciutat d' ont eran venguts.

Descriuint lo Iluminat Doctor, ab molta mes profusió, aquestes passades, posa terme a-n el present llibre.

II

Encara que aquest estudi sia no mes de la doctrina filosòfica-teològica en aquest llibre contenguda, volem, no obstant, esmentar algunes qualidats que hi sobressurten y que ja en general indicarem abans. Perque ¿qui serà capàs de no tributar un elogi de verdadera admiració a la encesa caridat en vers de Deu que encalenteix totes ses paraules? Ella fonch la que convertí sos ulls en dos torrents de llàgrimes, que ni tant sols

rastre dexaren dels pecats de ses jovintuts, aquesta divina amor, mes que els dijunis y penitencies, secà y apleganinà la seva carn, y, apoderantse de son cor l' encengué en zel de la salvació de les ànimes, essent sempre el poderós motor en tantes y tant llargues pelegrinacions, y ella finalment dirigi sempre sa ploma en la infinitat de llibres que va escriure. Vetaquí com es que tot aqueix llibre despedeix aqueixa mística flayra y com fins y tot lo mes aspre y mes sech de les questions filosòfiques está reblanit y endolcit per aquest bàlsam suavíssim de la devoció.

¿Que 'n direm de son estil? De tal manera sap mesclar amb les disquisicions filosòfiques alguna narració, imatge o descripció y entretenir la atenció del lector amb les falagadures de la poesia que a voltes queda embadalit, y en lloch d' un llibre de filosofia, se creu llegir lo mes florit y animat d' un poema. Y aquestes descripcions e imatges son tan vives y revelen una tal forsa d' imaginació que, encara que tenga un llenguatge llampant y transparent al meteix temps que sensill, no es capàs d' expressar ab paraules la valentia dels seus pensaments, tal es la calor y la forsa de son esperit.

Parla endemés la nostra llengua amb una abundancia y puresa tan admirables, que pareix la corrent platetjada d' una font viva qui surt fresca y riallera de subaix de les penyes.

Que 'n direm de la doctrina? En aquest llibre no se tracta únicament de exposar unes quantes veritats y provarles ab arguments mes o menos units y agermanats, sino que de tal manera reyna en tot la harmonia y unitat, que be podem dir que s' hi exposa y desarrolla tot un sistema filosòfich. Perque ja desde tot d' una se presenten uns quants principis fonamentals, qui son la basse, segons creu lo Iluminat Doctor, del coneixement del orde de les coses existents; principis que té lo Beato per tants forts y tant sagrats, que dona per ben sòlida y segura tota edificació científica qui se fa forta y descansa damunt aquexes poques regles que donà aquella hermosa dona a n-els tres sabis y que venen a esser la quinta essencia de la doctrina luliana. Les quals, si be s' examinen, pareix que 's reduexen a-n aquest principi comú y es: que quant mes perfecta es una cosa, ab major raó l' han de donar per

existent, porque per ella porem arribar d' una manera mes perfecta al conexement de Deu.

Per que axó 's veja mes clar, basta citar lo que posa lo Cristià com a epilech de la seva disertació: «Sapies, gentil quel Deu de gloria ¡benehit sia ey! ha donada a home memoria per membrar, e enteniment per entendre, e volentat per amar Deu e ses obres. On aytant con la anima haja major memبرانça, e major intelligencia, e major amor a Deu, d aytant es pus noble, e d aytant se coue mils ab la final raho a la qual es feyta e creada. On con aço sia enaxi, donchs, si tu est membrant, entenent e amant Deu, pus forment per las paraules que yo te he dites prouant mos articles, que per les paraules que te ha dites lo juheu ne quet dira lo sarrahi, per les quals paraules no pots tan altament remembrar ni entendre ni amar Deu, con per les paraules que yo te he dites, donchs, per aço la mia lig es significada esser vera. E cor tota la noblea que ls sarrahins poden, segons lur creença, atribuir e conexer a Deu, podem nòs conexer, e encare mes queyls, en quant crehem en la trinitat de Deu, e en la encarnacio del fill de Deu. E cor, segons mes paraules, pots mils concordar ta memoria e ton enteniment e ta volentat ab les flors e ab les condicions del arbres, segons la ordenança e la manera noueyla de disputacio, en la qual nos ha mes ens endreça la dona de *Intelligencia*; per aço coue que crehes a mes paraules, e a mes rahons, si vols hauer benaurança en la gloria de Deu.»

Amb aquestes paraules que posa en boca del Cristià, lo venerable mestre inclou casi tot el bassó de la seva doctrina filosofica.

De tot lo cual podem molt be deduir que l' objecte que en aqueix llibre se proposa no 's tant sols esposar els arguments ab que els tres Sabis volen provar la veritat de les seves creencies, com tal volta pareixerá a primer cop de vista a qualsevol que 'l llegesca, sino que, per aquesta esposició, 's veja tant clar com la llum del dia qu' els dogmes de la fe cristiana surten sempre part d' amunt els demes (*quantum lenta solent*, com diu el poeta, *inter viburna cupressi*) y que ells per conseqüencia y no altres son els vertaders. Resulta per tant que 'l Beato no pretén donar a sos arguments gens o casi gens de forsa demostrativa absoluta sino relativa, si axi 's pot parlar.

Ab lo que fins aqui havem dit, pareix bastant

clar y evident lo que déyem anteriorment, axò es, que existexen les coses com mes perfectes son, porque ab elles porem adquirir un conexement mes elevat de la divina perfecció.

Y si volem passar mes envant y estudiar la raó aont funda aquesta afirmació, conixerem facilmente que está contenguda en les paraules que havem citades. Porque, segons ell meteix indica, havem d' atribuir al homo un gran conexement de Deu, porque, havent creades la Divina Bondat totes les coses per la manifestació de la seva Gloria, y com Deu fa, per altra part, ses obres acabades, se segueix d' aquí que amb la creació del mon consegueix molta de gloria. Y si no ¿com pot conseguir sa major gloria sino creant lo mes perfet, a fi de que per aquest medi puga arribar l' homo al perfet conexement de Deu, en quant sia possible?

Lo dit es mes que suficient per entendre el sentit de la primera condició del primer arbre. Porque aquelles paraules: *hom deu atribuir e conexer a Deu, tota hora la major nobilitat en essencia e en virtuts e en obres*, no s' han d' interpretar en son sentit mes propi, axo es, que tot aquell que vulga tenir alguna noticia, en quant sia possible, de lo que es Deu, li atribuesca totes les perfeccions sense cap mescla d' imperfecció, y a ses obres extrínseques una perfeccio relativa, sino que s' han d' entendre de manera que l' homo tenga un conexement tal de Deu, o millor dit, se ha de afirmar que té uns medis tan aptes per conèxer Deu, que 's pot dir ab tota seguredat que existexen totes aquelles coses que parexen mes aptes per adquirir el conexement de Deu.

Y per que axò es veja mes clar, vejam lo que diu lo venerable Doctor quant tracta de provar la resurrecció dels morts; el qual, després de haver demostrat que es mes perfet que ressucitin los morts que no si han de permanèxer enterrats sos cossos y per sempre oblidats de tothom, afegeix: «On con aço sia enaxi, si lo cors del home ressucita, e dura tostempes apres la resurrecció, la bonea de Deu e la sua eternitat ne seran significades en major nobilitat e en major obra. E cor segons les condicions dels arbres, a Deu coue esser coneguda major nobilitat, per aço coue de necessitat. . . que sia ordenat. . . que venga gracia e benediccio al cors huma, per la qual haja resurrecció, e que sia perdurable per tots temps?»

Y lo que deym de la primera condició del

primer arbre, poch mes o menos s'ha de dir de casi totes les demés.

De tot lo exposat porem concloure que Deu, segons la teoria del B. R., mogut per una certa necessitat, ha preferit a-n els altres aquest orde existent; que si no, cau desde sos fonaments lo sistema lulià. Perque ¿com pot tenir gens de certesa, si no posa per fonament o la naturalesa de les criatures o la de Deu? Y si tal volta creu que lo franch arbitre del Criador es la unica y pura causa de l'existencia de les coses, quedant per conseqüent destituit d'aquella basse ¿quin será el punt de partida per la certesa dels judicis? o ¿com porá conèixer la lliure voluntat divina?

Suposat, donchs que l B. pren per basse y fonament de ses demostracions que Deu ha creades les coses mes perfectes, es precis que suposi en Ell qualche necessitat de crearles, perque, si dependís de la lliure determinació de Deu, com l' homo no la pot conèixer (en no ser per revelació), destruit el fonament, tambletjaria y aniria en terra tot el sistema. Y axo qu'estam dient, ho indica en una prova de la resurrecció lo meteix R. Lull, qui, havent demostrat que la resurrecció cuantrapassa de bon tros totes les forses de la naturalesa, continua dient: «On con son poder sia major que l poder de natura, si no feya ço perque son poder fos vist major que ceyl de natura, seria contrari a son poder meteix, sa amor, e sa perfeccio, e sa bonea, e sa saviesa, e les altres flors dels arbres, e aço es inconvenient.» De lo cual se segueix que lo meteix Iluminat Doctor afirma espessament alguna necessitat d'obrar d'aquesta manera, que prové de certa propenció irresistible de ses divines perfeccions a comunicarse de la manera mes perfecta.

Per lo que toca a la manera de demostrar l' existencia de Deu, devem fer notar que no tan sols professa lo B. que per les criatures's pot arribar al Criador, sino que també es aquesta veritat el fonament de tot el sistema. Encara que convé advertir que a-n aquest argument fonamental n'hi afegeix d'altres fluxos ferm y de poch pes, que no sols no demostran l' existencia de Deu, sino que ja la suposan, y si, rigurosament parlant, no son a priori, al menos, si axi porem parlar, com que vulgan esserho.

Si reduhim a la mes petita expressió lo que fins aqui havem dit, per que's puga veure ab un cop de vista, es pot esposar ab los sigüents ter-

mes la doctrina luliana: Existeix Deu, Ser suprem, Bondat infinita, Perfecció suma, el cual mogut, digamho axi, per sa metexa perfecció a la manifestació de sa gloria divina, difundeix sos bens y perfeccions en les criatures, per medi de les quals pot la humana inteligencia adquirir el conèxement de Deu. Pero Deu, qui es perfectíssim, obra també d'una manera molt perfecta, obtenint d'aquesta manera sa major gloria; axi es que molt be's pot deduir que existeix tot allò que mes contribueix a la major gloria de Deu o que es mes perfet, atenent que es lo que mes manifesta les divines perfeccions. Per consegüent es demostra d'una manera apodíctica la resurrecció, p. e., demostrant que ab ella respalden admirablement les divines perfeccions, es veu mes clarament la oposició entre les virtuts y els vicis y altres coses per l'estil; com també se demostra la veritat de la religió Cristiana perque es entre totes la mes excellent.

Aquesta es en poques paraules la doctrina que desarrolla y esposa lo Dr. Iluminat en lo Llibre del Gentil y de los tres Sabis.

Al tractar de emetre judici sobre aquesta doctrina, pareix que molt be podem dir que, al meteix temps que conté coses molt dignes de esser alabades, cau en errors bastant considerables.

Y efectivament, es digne d'alabansa aquella admirable unitat que reyna en tota la doctrina. Perque les diferents proves que adueix estan de tal manera harmonisades y unides ab un tan íntim parentesch, que apareix evident fins y tot a n-els menos entesos. Y axò per cert no es poch el mèrit que li val. Perque axò de formar un sistema filosòfich y presentar ab admirable unitat coses completament distintes y separades, es propi tan sols dels qui tenen un talent especial. Perque axi com succeeix en l'orde físich, que els qui habitan en les valls, veuen poques coses, y per veuren moltes, ha de esser successiva y separadament; y, al contrari, els qui están en lo cim d'un puig, veuen d'un cop de vista llochs molt distintos y separats formant com un sol panorama; axi també en l'orde intellectual ningú es capàs de formar un conjunt harmoniós de molt diverses veritats, sino els qui sobresurten de molt damunt tots els demes pel seu enginy.

Es també digne d'alabansa per l'ardor ab que defensa la fe catolica, lo meteix que per la

manera que ensenya d' arribar a Deu per les criatures, de lo qual se dedueix al meteix temps que explica com els Escolàstichs la manera d' adquirir les idees per los sentits.

Però si be es ver que per tots aqueixos conceptes es digne de tota ponderació, té per altra part defectes de no poca importancia.

Perque primerament, no fa la deguda distinció entre les obres de Deu intrínseques (*ad intra*) y les extrínseques (*ad extra*), resultant que a n-aquestes les atribueix de part de Deu certa necessitat y absoluta perfecció. Afirmacions completament falses, com comprendrà qualsevol qui consider que Deu creá ab absoluta llibertat, segons definí el concili Vaticà y ensenya la sana filosofia; y que les criatures just tenen una perfecció relativa, axo es, la necessaria per la consecució de son fi, com ensenya tant la raó com la experiencia.

De lo cual se segueix qu' es gran la diferencia entre les obres de Deu intrínseques y les extrínseques; aquelles son necessaries e infinites, perque son la metexa essencia de Deu, y aquestes del tot lliures y relativament perfectes. Es per consequent absurdo voler demostrar *a priori* la existencia de qualsevol criatura.

Se equivoca endemés quant pretén demostrar els misteris de la religió cristiana ab arguments naturals. Perque maldement aquesta nova manera de demostrar, qu' ell ensenya, fos llegítima y convincent, de totes maneres ha de esser per forsa inútil per demostrar els misteris de la nostra santa fe, qui, segons definició de la Iglesia nostra mare, están fora del cercle de la humana investigació. Y en efecte, si se examinan les proves que presenta, se veurá que tota sa forsa está en fer veure que aqueys misteris son excellents perfeccions, y per tant ha d' esser afirmada sa existencia, si son intrínseques a Deu, perque a Ell li pertoca qualsevol perfecció; y lo meteix si son extrínseques, perque contribuexen admirablement a la manifestació de sos atributs. Raó vana y fluxa ferm, com pot veure qualsevol. Y si no, digaume ¿qui 's capas de judicar la perfecció intrínseca d' un misteri? ¿Com porem conèixer perfectament la Personalitat y Essencia de Deu, per poder tenir com una perfeccio la Trinidad de Persones? Y axí del demés. R. Lull per lo tant

persegueix impossibles quant pretén demostrar los misteris de la nostra fe sacrosanta.

En motiu d' axò n' hi ha haguts qu' han arribat a tenirlo per heretje, y altres al contrari tant l' han volgut defensar, qu' han negat qu' ell volgués demostrar els misteris. Pero tant els uns com els altres, pareix qu' han judicat ab passió.

S' equivocan els primers dient heretje a-n el Bto., el qual maldement haja ensenyades coses que materialment no estan conformes ab la fe, però may per may resisti a l' autoritat de la Iglesia ni enseyá de mala fe, sino que, essent un defensor invicte y valeros de la de Cristo, després de haver recorregudes un sens fi de regions, meresqué la corona del martiri, per lo qual lo venera com a Beato la Iglesia mallorquina. Amb molta mes raó per consequent se diria que son ells els heretjes.

Però també pareix que s' equivocan els qui pensan que 'l B. may volgué demostrar els misteris de la nostra santa fe. Perque ademes de que, segons el nostro entendre, se oposa aquesta opinió a les metexes paraules del B. Ramon, aniria en terra, per altra part, casi tota sa doctrina, al menos la exposada en aqueix llibre.

Antes d' acabar volem citar les paraules d' un escriptor modern referents a la doctrina lulista en general y que escauen prou a la d' aquest llibre y que poren servir finalment de judici general: «Lo procedir de la rahó, diu l' autor citat, que ell ensenya, no es aquell admirable desemolicarse la inteligencia dels bolquers de la materia y de lo contingent pera alçarse al conexement del esperit, del abstracte y del absolut, seguint la via natural del conexement humá admirablement esplicada per Aristòtil y Sant Tomás; ell vol començar la ciencia per lo Sér realissim, font de la existencia, y en aquell subirà concepte vol trobarhi tot lo demés. Té quelcom de la teoria de les idees arquétipes de Plató; es una imaginació de espantosa volada, escalfada per la meditació y contemplació, mes á la qual falta la basa d' una educació escolástica qui la subgecte als lligams del raciocini y de la realitat de les coses; no puja de la terra al cel, com ja enseyá Sant Pau, sinó que del cel baixa á la terra y vol practicar una completa renovació de la terra; té donchs molt de utopista, de somiador, de reformador *à priori* . . . » (1)

JOAN GARAU.

(1) Torras y Bages (La Tradició Catalana, pág. 310).

PROHIBICIÓN DE TRAER ESCLAVOS MOROS Á MALLORCA
SI NO HAN SIDO APRESADOS POR BUQUES ARMADOS EN CORSO
EN EL REINO
(1887)

Die lune xvj decembris
anno a natiuitate Domini M^o CCC^o lxxx^o vij^o.

Die et anno predictis comparens in presenti curia Petrus Badia, preco curiarum Majoricarum, retulit se, de mandato dicti domini vices gerentis gubernatoris, per loca assueta dicte ciuitatis fecisse preconizationem sequentem:

Ara hoyats que fa saber a tot hom generalment lo honorable mossen en Francesch Sagarrija, caualler e conseller del senyor rey e portant veus de governador general en lo regne de Mallorques, que com los honrats jurats, ab consell de dos prohomens de cascun stament als quals era stat remes per lo gran consell del dit regne, per bon stament daquell hagen ordonat, ab auctoritat del dit veus portant, que alcun cossari e mercader ne altra qualseuol persona de qualseuol condicio o stament sia no gos portar ne fer venir en la ciutat e illa de Mallorques neguns moros o moro los quals o lo qual sia stat pres en fusta de remos o altres vexells, si donchs no seran presos per cossaris del regne de Mallorques qui hagen armat en Mallorques o illes daqui adjahents, e los quals aquells moros o moro hagen per via de cors presos, pero si los dits cossaris del regne de Mallorques pendran als cossaris moros o moro e aquells o aquell vendran en altra part fora lo dit regne, que en aquell cas, si los dits moros o moro seran aportats en Mallorques, que de continent aquells moros o moro sien foragitats, per aquell quilis hic haura aportats, de la illa de Mallorques, e per res no hic sien venuts; per tant lo dit portant veus, ab veu daquesta crida, mana a tot hom generalment que la dita ordinacio degen tenir e seruar sens contradicció alcuna, sots pena de perdre los moros, los quals sien confiscats, per la terça part al senyor rey, e per altra terça part a la obra del moll, e l'altra terça part sera del denunciador. E en aço son entesos aquells moros qui son venguts de Caller qui encara son en poder del mercader o altre per ell, e dels quals ha hau't ja manament quels hic traga. Sigillum annuli dicti honorabilis vices gerentis.—(ARCH. GEN. HIST. DE MALL.—*Lib. de Pregons* de 1385 á 1392, fol. 33. v.¹⁰)

P. A. SANCHO.

INFORME SOBRE EL OFICIO DE ACEQUERO
Y ADMINISTRACIÓN DE LAS AGUAS
DE LA FUENTE DE LA VILLA
(CONCLUSIÓN)

La del domingo todo el dia deve entrar á la Ciudad, á vso y beneficio de los naturales y vtilidad del Real Palacio al tenor del Real Privilegio del Señor Don Jayme de 17 de Octubre de 1341 por el qual se manda que no se pueda vender en poco ni en mucho agua de la de los Domingos, sino q.^o toda se invierta al uso y beneplacito de la Ciud. sus Habitadores y del Huerto del R.¹ Palacio por cuiu preferencia se conducen por el caño real á las Casas y Huerta del real Palacio, la de los señores Regente, Cavallero Intendente, Carsel, Real Convento de Santo Domingo, y otros.

Viniendo el verano y haviendo escazes de agua por disminuirse el Manantial en los referidos quatro dias de lunes, Jueves, Viernes y Sabado, se rehune suficiente porcion de agua de la que está destinada á los moradores de la Ciudad en algunos alquives, ó Safarexes construidos en la inmediacion de la Sequia y juntandola toda ó la porcion necesaria el domingo con la de este dia se consigue que pueda entrar y llegar al Real Palacio y demas parages referidos en cuio caso, avizando antes el Sequero, la Ciudad y ahora el Cavallero Intendente, escusan el vender dhas. aguas y avn consta que con el motivo de que no escasease en el verano para el Abasto del Vezindario de la Ciudad impetraron y consiguieron los antiguos Jurados del Rey Don Pedro de Aragon y de Mallorca en el año de 1343 vn privilegio jurado de que no concederia el Rey gracia alguna desde aquel dia en adelante para riego de tierras de la Huerta: cuio Real Privilegio volvió á ratificar el mismo Rey con real orden de 13 Enero de 1383.

Lo mismo sucede quando ocurre alguna precicion de necesitar el Sequero de la agua para abastecer algunas embarcaciones ó esquadras de Su Mag.^d que impensadam.^{te} llegan en el Puerto, ó por otra alguna vrgencia con la circunstancia que no se reserva tampoco á los Particulares que la llevan y perciven las tardes y noches, sino que de toda indistintamente toma la que necesita, y de la que en los quatro dias dejó de vender la Ciudad, debuelve despues las porciones de que se ha servido á los Particulares de quienes la tomó: Preservandose solam.^{te} la de la tarde del Lunes, que es del Colegio de la Huerta, y la de

la mañana y tarde del martes que es de la Ciudad por tenerla ambos Cuerpos vendida por vn año como se ha explicado; cuías facultades se le permiten al Sequiero para q.^e no se esperimente falta, perjuicio, ni queja alguna de los estrangeiros y naturales de la Isla.

Cuida tambien que los particulares q.^e en virtud de R.^s Concesiones tienen dro. de percibir agua de dha. Sequia para el riego de sus Huertas la tengan y percivan indistintam.^{te} en los días y horas señalados. Estos conductos se llaman commum.^{te} doblas y cañones, las primeras son el numero 14 las quales en virtud de su real Titulo de concesion estan siempre y á la voluntad de su Dueño habiertas, y por ellas pasa de continuo y percive el Dueño quando quiere agua. Los cañones pero, cuio numero son 13, no perciven continuamente agua sino en los días y horas que por el Privilegio de su concesion se la señala.

Y para q.^e sobre este importantissimo ramo se guarden con la maior pureza los Reales Privilegios que establecen la conservacion de la Sequia á costumbre de tiempo inmemorial el Tribunal resuelve tener vna Audiencia en el Mes de Abril cada año, en la qual se tienen presentes y leien por menor todos los autos y diligencias practicadas en el anterior para la limpia y escuron annual de dha. Sequia. En dha. annual Aud.^a del Mes de Abril se resuelve hacerse la limpia, vista y descubrimiento de la tercera parte de conductos, doblas y cañones y así sucesivam.^{te} y alternativamente, de modo que en los tres años siguientes se sabe y hase visto el estado de todos los que existen en la misma Sequia. Indefectivam.^{te} en virtud de Superior Providencia suplicada se hace siempre y señala el Lunes del primer Domingo del Mes de Maio siguiente, en cuyo dia por la madrugada se desvian las aguas desde su manantial al torrente para que en todo el dia quede enjuta la sequia y pueda con facilidad sacarse el saro, piedras, hiervas y demas inmundicia que ha producido en todo el año su corriente en el suelo y laderas de dha. sequia, en cuio estado permanece hasta el dia siguiente Lunes al ponerse el sol: Y para q.^e se hagan con las devidas formalidades estas diligencias, el sequiero maior nombra de oficio dos labradores expertos por su parte y otros dos el Colegio, ó Comunidad de la Huerta con nombre de Vehedores, y sucesivam.^{te} ocho dias antes de el escuron se avisa al publico mediante vn edicto, ó cartel que se fixa en el lugar destinado, por el qual

no solo se anuncia el dia señalado para el escuron, sino que tambien se previene y manda á todos los Molineros, Arrendadores de tierras, y á todos los dro. havientes y confinantes de la sequia, que en el señalado dia tenga cada vno su traste limpio y bien acondicionado bajo las penas prescriptas en las Reales ordenes: Tambien se hace saver y cita á todos los dueños de los conductos, doblas, y cañones que en aquel año han de verse y descubrirse, q.^e asisten por sí, ó por persona comisionada á verlos arrancar, limpiar, y poner otra vez, y con estas previas judiciales prevenciones se pasa en el dia señalado á practicar el annual escuron: En cuia diligencia concurren los Jurados, Cavallero y Labrador, los quatro Peritos ó Vehedores, quienes prestan el necesario juram.^{to} en poder del dho. Jurado de haverse bien y fielm.^{te} en su encargo, y que daran relacion del estado en que encuentren la sequia y de las obras y remedios que consideren vtils, y deven hacerse luego ó para el año succesivo para la conservacion de la sequia. Asiste tambien el Maestro ma.^{or} Albañil de obras R.^s y de la Ciudad con diferentes oficiales y peones para quitar y bolver á poner las piezas, ó conductos dejandolas firmes y permanentes y nada expuestas á llevarse mas agua de la que deven, y corresponde á su dueño. Y así mismo concurre el Essno. del Tribunal para autorizar las diligencias, y el Portero para los apremios contra los infractores que se encuentren y demas diligencias judiciales que se ofrezcan, y vistas, y reconocidas con esta formalidad las dhas. piezas hallandose aptas y de servicio se ponen otra vez, y en el caso de encontrarse alguna inutil se nota para que en el año succesivo que le toque se prevenga á su dueño la haga de nuevo, y de todo dá fe el Essno. Llevandose el maior cuidado en averiguar si los tres años que ha estado de servicio se ha viciado ó maliciosam.^{te} engrandecido, ó alargado mas de lo que le corresponde segun la Real Concesion para lo qual se lleva el original de el grueso, ancho y largo que deve tener la que se descubre porque no todas son iguales, y si de la confrontacion resulta viciada se le exige la pena establecida por capitulos de ordenanza. Los quatro Peritos Vehedores notan y advierten si los molineros y dueños de las tierras inmediatas tienen sus trastes limpios y desembarazados de tierra, hiervas, arboles, zarzas y rebollos que ordinariam.^{te} produce, y se les presisa á su limpia al tenor de lo prevenido en la Real resolucion de 17 de las candelas de Maio de 1282 que previene que en el

espacio de tres palmos de cana de Mompeller que son cinco mallorquines, no puede haver arboles, plantas, pared, ni embarazo alguno como en el edicto ó cartel se les previene.

El dia siguiente se junta otra vez el Tribunal en la sala de Audiencia del Colegio para oír la relacion de los quatro expertos Labradores, quienes la dan de haver visto, y quedar bien limpios y acondicionados los trastes que son de cargo de molineros y otros particulares y los quatro comunes de cargo de la Ciudad de que cuida el Sequiero maior, y sin testimonio de esta verdad no se le abona por la Ciudad el gasto de jornaleros y empleados en la limpia de estos quatro trastes. Dicen tambien y señalan los lugares y parages que han visto y observado no estar bien acondicionados y limpios, y en descargo de la obligacion de su oficio los denuncian y proponen los reparos y obras que consideran haverse de hacer en vtilidad y conservacion de la sequia: Con este pleno conocimiento y relacion de todo resuelve el Tribunal las providencias oportunas para que los interesados á quienes corresponde hagan y costehen las obras necesarias desembarazandose de toda maleza la sequia para que con facilidad y limpieza corran las aguas de modo que el publico y sus particulares tengan la vtilidad de percivirlas como corresponde sin agravio ni queja alguna.

Otra provid.^a ocurre tambien y es del particular cuidado del Sequiero, y su Tribunal quando la casualidad ó infortunio de tiempo, presenta alguna ruina ó destrozo en la misma sequia, como de alguna brecha, desplomo de pared ó otro semejante, que suele con mas frecuencia acontecer el invierno, cuyo remedio exige la mas eficaz y prompta providencia así porque no se inunden los campos, como porque el publico no sienta el perjuicio de verse privado de la agua que le corresponde, en cuyo caso luego que el Sequiero maior tiene la noticia de la fatalidad avisa y junta el Tribunal, en el que tratandose el asunto, se resuelve el mas prompto remedio disponiendo que si el daño fuere de poca consideracion se pague ó adelante el gasto de fondos del Colegio con calidad de remplazarse por terceras partes que deven pagar la Ciudad, los Dueños de los treze molinos y los particulares de la Casa y Comunidad de la Huerta al tenor de las R.^s ordenes y repetidas Providencias de V. E. que rigen en este particular de conservacion y obras de la sequia.

Si el daño fuere maior y necesitare por lo

mismo de considerable cantidad como de centenares de libras su remedio, dispone el Tribunal que se vea y reconosca previamente por Peritos concurriendo particularmente el Maestro m.^{or} Albañil de Obras R.^s y de la Ciudad y dando relacion de su estado é importe de su recomposicion se tasa desde luego y hace repartim.^{to} para exigir y cobrar la cantidad importante por partes iguales de los tres mencionados Cuerpos al tenor del arreglo y disposicion prevenida en el real Privilegio del Señor Don Pedro de las calendas del mes de Ag.^{to} de 1239 por el qual se arregla el metodo de pagarse por terceras partes todas las obras de recomposicion y conservacion de la sequia: cuyo metodo ahunque resistido algunas vezes por los treze Dueños de los Molinos que sufren vna tercera parte por ser pocos en comparacion de la Ciudad y Particulares de la Huerta, de cuyo cargo son las dos terceras partes sobrantes, han sido siempre despreciados por V. E. los recursos de los Dueños de los Molinos, observado y mandado ejecutar dho. arreglam.^{to} y particularm.^{to} en R.^s Senten.^s de V. E. de 12 Julio de 1599 y 16 de Oct.^o de 1600.

Ya se ha dicho que el Colegio ó Comunidad de la Huerta fue instituido por el Señor Don Alonso 5.º de Aragon en virtud de Real Privilegio de 22 de Marzo de 1441 por el qual así mismo confirmó y aprobó los cap.^s y ordenanzas formadas por el Sor. Governador entonces de este R.^{no} y su Pror. y Abogado Fiscal: En ellas se prefija el num. de 30 Consejeros en que deve integrarse el Cuerpo del Colegio vno por cada tanda de las treinta de que se compone la sequia. Estos Consejeros q.^o lo componen son y fueron siempre sujetos de la maior nobleza, distincion y calidad, hasendados y dro. havientes de agua por real Privilegio en vna de dhas. 30 tandas. Para su nombram.^{to} se junta cada año el Colegio en el dia domingo de Ramos, en el que se señalan tambien ó relijen los siete Consejeros que sirven en el año succesivo el empleo de Prohombre, deferiendose la eleccion y nombram.^{to} de Jurados Thesorero y Ohidores de Cuentas por la segunda fiesta de Pasqua de resurreccion del Sor. siguiente: cuya antiquissima costumbre se mandó guardar y observar en real Sent.^a de V. E. de 30 En.^o de 1617.

Para admitirse de Consejero en el Colegio deve presentar memorial con justificacion de tener y percibir dro. de agua en alguna de las 30 tandas como en los R.^s Privilegios se prescribe. De este memorial se dá cuenta en esta junta

annual del domingo de Ramos y no en alguna otra del año, y examinados los documentos, y sabida la calidad y nacim.^{to} del Pretendiente, y resultando estar en todo conformes á las R.^s ordenes y á la costumbre inmemorial de no admitirse sujetos de nacimiento sospechoso, ó de oficios serviles y mecanicos, se admite y presta su juram.^{to} en la gral. junta de la segunda fiesta de Pasqua siguiente.

Insiguiendo la misma aprobada costumbre se junta annualm.^{te} en este dia todo el Colegio y despues de haverse ohido de cuentas al Clavario con toda formalidad y entregado en dinero efectivo su alcance, se le define y absuelve de su Clavariato y sucesivam.^{te} se pasa á la eleccion de Jurados y demas empleos anuales que se hacen por pluralidad de votos en secreto, comensando por la del Jurado ma.^{or} el qual ha obtenido siempre vn Cavallero de maior distincion de los que componen el Colegio: Sucesivam.^{te} á la de Jurado 2.º que deve presisam.^{te} recaher en vn Labrador onrrado, segun asi lo acredita la costumbre y se halla declarado en auto provehido por el Sor. Regente Rallo en 9 de Maio de 1736. Despues se nombra Thesorero, ó Clavario que regularm.^{te} recahe tambien en vn Cavallero, y ultimam.^{te} los Ohidores de Cuentas en dos sujetos expertos é inteligentes de la clase de Ciudadanos Militares; luego de publicadas estas elecciones el Jurado Cavallero presta juram.^{to} de haverse bien y fiel.^{te} en su oficio y de cumplir y guardar los R.^s Privilegios, Estatutos y buenos vsos del Colegio, y toma posesion de su nuevo empleo en poder de el qual juran sucesivam.^{te} los demas empleados, y el Clavario afianza idoneam.^{te} la responsabilidad de los Caud.^s que entran en su poder: Tiene tambien el Colegio vn Abogado y vn Procurador nombrados por el mismo, por quien corre la defensa é instruccion de los pleytos y causas que ocurren para aclarar los legítimos interesados en las 30 tandas, zelar la permanencia de la sequia, proponer, y corregir los abusos, é infracciones que se cometen y defender los demas dros. y prerrogativas del Colegio.

Aunque es verdad que por los Capítulos formados y aprovados en 23 de Abril de 1431 se señalaron los salarios anuales que devian percibir los Empleados; esto es 5 ₞ 9 á cada vno de los dos Jurados: otras 5 ₞ 9 al Clavario: 4 ₞ 9 al Abogado: otras 4 ₞ 9 al Sindico y Notario, y 3 ₞ 10 9 al Custos de dos en dos años para vn vestido que llamavan Gramalla, ademas

de la habitacion franca en la Casa del Colegio: Consta pero que en resolucion del mismo de 11 Enero de 1616 aprovada y confirmada por V. E. en presidal decreto de 24 de Marzo del mismo año, se aumentaron los salarios á los Jurados y Clavario y señalaron de nuevo á los Prohombres que de antes no lo tenian, en esta forma: á los Jurados y Clavario 10 ₞ 9 cada vno, 5 ₞ 9 cada Prohombre á demas de las tres libras de cera que en dia de la Purificacion de Nra. Sra. se reparte cada año á todos los de la Promania y vna libra á cada Consejero para que asistan en las Juntas que tiene el Colegio. Al Abogado se le dán 10 ₞ 9 en lugar de las 4 ₞ 9 que en el año 1431 se le señalaron: Al Sindico y Secretario, otras 10 ₞ 9 y sirve tambien de Essno. en lo juicial y contencioso del Tribunal con solo los emolumentos de actuado y sin salario alguno. Los Ohidores de Cuentas perciben 1 ₞ 9 cada vno, y el Portero ó Nuncio 7 ₞ 10 9 y se le permite la misma habitacion franca en vno de los cuartos de la Casa del Colegio, con obliga.^{on} de cuidar del jardin, y de la limpieza y aseo de las salas y muebles de su adorno, de avisar para las Juntas y convocatorias ordinarias y extraordinarias que se ofrecen del Colegio, ó del Tribunal, al que sirve tambien de Ministro con solos los emolumentos q.^e produce este oficio.

El principal objeto y ministerio de este Colegio con arreglo al Real Privilegio de su institucion es cuidar de la conservacion y permanencia de la sequia, como que de sus individuos despues de algunos años de continuada esperiencia en el empleo de Consejeros se nombran y elijen los siete Prohombres que juntos con el Sequiero ma.^{or} forman el Tribunal y entienden en todo lo economico, gubernativo y contencioso ó juicial de este ramo de aguas.

Tiene este Colegio la prerrogativa de ser el mas antiguo y respectable de la Isla, y como tal se le ha admitido y reputado siempre en las convocatorias y Juntas generales que se han ofrecido y ofrecen en esta Ciudad y Reyno, con preferencia á los demas Colegios, Gremios, y Oficios, como cada año en la convocatoria gral. que en las Casas Consistoriales del Aiuntam.^{to} se tienen para nombram.^{to} de Diputados, y Sindico Personero del Publico, en cuia seria y autorizada diligencia concurre y dá su voto vno de los Consejeros comisionado ó Diputado por todo el Colegio.

Y finalm.^{te} tiene tambien la prerrogativa de presidir y mandar al Gremio de los Ortelanos

de esta Ciudad y su termino en todo lo economico y gubernativo del mismo, presidiendo el Jurado mayor ó Cavallero en las juntas anuales que tiene el Gremio y en las elecciones de oficios de Maiordomos y demas empleados: cuios nombram.^{10s} por sí aprueba y manda poner en posesion previo el devido juram.¹⁰ que prestan los elegidos en su poder. Asisten tambien con voto los dos Ohidores de Cuentas del Colegio á las que annualm.¹⁰ prestan los Clavarios de dho. Gremio; sus Prohombres estan obligados por Capitulo de su ordenanza á asistir como expertos de oficio al aprecio de los estimos y daños y perjuicios que por Providencia del Tribunal de la Huerta se manda en los pleytos y juicios verbales entre dueños de los Huertos, y arrendadores ó ortelanos de los mismos y en otras particularidades que por menor se contienen en sus ordenanzas gremiales de 1505, 1641 y 1707, fabricadas y aprovadas con presidales. decretos de V. E. con la clausula de sin perjuicio, ni derogacion en poco ni en mucho de los R.^s Privilegios, estilos, costumbres, esenciones y buenos vsos de dho. Colegio ó Comunidad de la Huerta concedidos por los Serenissimos Reyes de Aragon y que la exe.^{on} y cumplim.¹⁰ de sus Cap.^s se puede hacer como siempre se ha hecho por dha. Casa y Colegio de la Huerta.

Quanto en este Informe se espone resulta de las R.^s ordenes, Priv.^s y demas que en el mismo se citan, reproducidos en los Estatutos y ordinariones antiguas con q.^o se gobierna el Colegio: cuiio libro original en obedecim.¹⁰ de lo mandado por V. E. presentan, esperando será de su maior agrado dar por cumplido el mandado Informe. Palma 23 de Agosto de 1786.—Don Elizeo Belloto Jurado ma.^{or}—D.ⁿ Josef Montaner y Cladera.—Pasqual Pelegri Jurado.—D.ⁿ Nicolas Santandreu Prohombre.—D.ⁿ Nicolas Damento y Gual Prohombre.—Bartt.^e Farrá Prohombre.—D.ⁿ Fran.^{co} Rosiñol Zaganada Prohombre.—D.ⁿ Bartt.^e Laudes y Bausa Prohombre.—D.ⁿ Nicolas Viñas Prohombre.—D.ⁿ Mig.¹ Serra y Bennasar Prohombre.—Juan Armengol Consejero.—D.ⁿ Ant.^o Vich de Superna.—Dr Don Juan Farrá Consejero.—D.ⁿ Ger.^o Ripoll Consejero.—Juan Montaner Consejero.—D.ⁿ Andres Parets Consejero y ohid.^r de cu.¹⁴⁵—Josef Ger.^o Garau de Axartell Consejero.—D.ⁿ Fran.^{co} Ger.^o Llabres de Armengol Consejero.—Dr Mariano Pujol y Gil Consejero y ohid.^r de cu.¹⁴⁵

PEDRO SAMPOL Y RIPOLL.

DOCUMENTS CURIOSOS

DEL SIGLE XIV

VIII

Letre de Pere IV sobre salaris dels castellans que no residexen en lurs castells, y sobre asegurar de les rendes del Patrimoni lo primer de tot la provisió de la casa reyal.—30 setembre 1374.

Lo Rey.

Governador: Vostres letres havem reebudes, que contenen en acabament dues coses: la primera quen Ferrer Gilabert, allegant que per nos li es manat que res de les rendes e drets de la procuracio reyal no pach ans de la provisió de la nostra casa, no vol pagar los castellans dels castells daquest regne, ne los servents que en los dits castells estan; la segona quel dit Ferrer per la dita matexa raho no vol pagar los capellans qui canten en la capella del nostre castell de Malloiques; per les quals rahons los serveis cessaran, ço es que los dits castells no seran guardats ne les dites capelles servides. Es ver e cert, Governador, que per tal que la nostra provisió de la casa hagues millor recapte, entenen que bastas a tot, nos haviem manat al dit Ferrer que pagas la dita provisió ans que totes coses, pero pus que vos dehits e allegats que si la nostra provisió era pagada que deffall a axo, nos volem posar nos matexs en egualtat, e pus hi posem nos matexs volem que tot hom hi stiga. E primerament al fet dels Castells vos sabets que nos havem provehit que tot castella hagues star personalment en lo castell que li fos comanat, e que tingues bons servents en lo dit castell; ara sabem certament per informacio de persones dignes de fe, e no pas per informacio dofficials nostres, car no son stats tan diligents que aço hajen volgut ne gosat fer, que los dits castellans en los dits castells no estan pas personalment ne hi tenen lo nombre dels servents que hi deuen tenir, ans tenen missatges lurs, e ço ques pijor, esclaus. Veus los dits castells com son guardats! Perque nos provehim axi, e aço manam a vos, e encara al dit procurador reyal, sots incorrimment de la nostra ira e indignacio, que a castella algu no sia fet comte del temps que personalment no estara en lo dit castell, e que lo que li sera degut de temps passat que no haura estat personalment en lo dit castell no si li sia pagat, e si li sera pagat quen

sia cobrat. Semblantment que los servents, si son missatges lurs o esclaus, que per aquells los sia fet semblant abatiment e cobrament. E guardats vos e lo dit procurador reyal com vos haurets en aquest fet, car nos hauré tal informacio e axi legitimament presa sobre aço (ço es de tot ço que si es fet del passat) que per aquella conexe-rem vosaltres com vos hi haurets, car be sabem que sils abatiments si fan axi com deuen, e lo recobrament de ço que es estat pagat en temps passat, ab poch salari seran pagats daquest any e encara del esdevenidor. E com tocats en vostra letra que per lo temps qui es axi perillós seria obs quels castells e forçes fossen ben guardades, jassia non sen calga molt recelar a nos ne a vos, si donchs no sentiam gran pertret de gens en la mar, empero pus les iiij. forces principals, ço es Pollensa, Santueri, Bellver e Alaro, sien ben guardades, ço es en la forma que dessus se conte, de les altres nons hi va negun perill, car be sabem que aquells qui les tenen les loguen en fan corral de bestiar, e val mes que vos el dit procurador les fassats guardar per altres que dar salari per esser meyns provehides e mal guardades.

Quant als capellans, semblantment carregam a vos e al procurador reyal que si no fan lo servey quels sia fet abatiment del temps que no serviran, car en raho esta que a aço perque son dotats servesquen, e que hagen a estar e habitar dins lo Castell, e no anan per la terra procurant los affers daltres e lexant los serveys.

Quant a les altres quantitats que son assignades sobre la dita procuracio, volem, Governador, que sapiats que nos, que som senyor e major, devem esser primer en nostre provissio, e negu nos deu esmaginar que sen pos en lo nostre banch, ne raho nou dicta, car pus nos ho pagam en dam vida e honor als altres, primer la devem dar a nos matexs, puys quels altres nagen; e vos e tot bon official nostre sil contrari nes dit ne rahonat ho devets de sostenir, car a negun daquells a qui nos ho donam nols ho lexa son pare per heretat, ans ho han per gracia nostra e no per als; e si Deus tramet los temps fortunats, per peccats que son en la terra, de que ve lo minvament de les rendes e dels drets, deuen ho pendre en paciència e grahir ho a Deu, e pendre aquella poca part quels en pertanya, e nos que en lesdevenidor, com Deus prosperara la terra, que siam conèxents e hi donem loch com lo puxen haver e cobrar, e aço es cosa rahonable; car be que Deus trameta sterilitat e fam en la terra, nos per aço no deuem ne podem minvar

nostre stament reyal, car la derrera persona a qui ha fallir som nos. E tot aço nos volem haver dit per totes les altres quantitats e assignacions que son carregades sobre la dita procuracio, ultra los salaris dels dits castellans e servents e dels dits capellans. E guardats vos e tenits hi be esment, que per letres subrepticies que ixen a les vegades de nostra cort donan vos a vegades a entendre un per als, ne per paraules que aqui hajats de gens, ne per informacions sinistres queus ne donassen, res no hi mudets, ans hajats aquesta letra axi com si era tota escrita de nostra ma. Dada en Barcelona a xxx dies de setembre en lany de la nativitat de nostre senyor M.CCC.lxx quatre. Rex P.—Arx. de la Proc. Reyal. Lib. Litt. Reg. 1370 ad 76 fol. 31.

E. AGUILÓ.

† D. EUSEBI PASCUAL Y ORRÍOS

NASSA cristianament d' esta vida dia 15 del mes actual de mars. Es aquest un altre dels bons amichs que la mort en tan breu temps ha presos a nostra Societat Arqueològica, y el buyt que hi dexa d' aquells que ab dificultat s' han de tornar omplir may més.

Allunyat feya ja estona del camp de la política activa y de la lluyta de partit ahont anys enrera havia figurat, y no dels derrers, entre els partidaris de les idees republicanes, les aficions literaries que sempre havia sentides y la seua inclinació especial per les investigacions historiques y les coses propies de nostra illa l' acostaran a la Arqueològica, tan prest com aquesta comensá la publicació del seu BOLLETÍ. Ben aviat s' estregueran aquestes relacions y se convertiran ab l' amistat mes franca y cordial. Aquells estudiets que batejarem ab el nom de Redacció, y ahont cada vespre nos soliem aplegar indefectiblement tots els de la colla, al punt foren per ell el lloch millor ahont pendre redós, cumplit el seu jornal de cada dia, per fer un alé y oretjar un poch l' enteniment de les atencions y cabories que en la fàbrica y en les seues oficines el preocupaven; la tasca qu' havíem empresa y 'ns veyan anar realisant a la bona de Deu, segurament ab mes devoció y diligencia que bon acert, el complavía y l' interesava tant com a nosaltres mateixos; la polsimeta de plegamins y papers vells, de que anava plena tota la casa, y que ja no era per ell cosa nova, també a la fi li pujá a n' el cap,

y li torbá els sentits com si fos estat el such generós d' una vinya jove. A les hores ja no li bastá, com de tot d' una, per satisfer el seu desitx de donarhi ajuda, remoure de tant en tant el caudal de documents antichs y notes curioses, replegadas d' assí y d' allá, que guardava en la seua llibreria de bibliòfil, per triarne qualcuna de les mes apropiades y enviarle a 'n el BOLLETÍ. Volgué posarhi les mans de bon de veres, tant com el primer; y no obstant les feynes que ja li sobraven a ca-seua y la poca avinentesa del seu método de vida, axí mateix sebè trobar lleguda tot sovint per repetir visites a n' els nostros arxius, desde l' Historich del Regne fins al municipal de la vila de Lluchmajor, que ell en gran part havia contribuít a fer ordenar y conservar degudament, y capficarse en la lectura d' aquells registres interminables, que sempre produexen a qui 'ls agafa l' il-lusió d' esser terreno verge per ningú may explorat, y de guardar en ses fulles borroses y mitx corcades la revelació de misteriosos acontexaments y de notables personatges, dels quals ja s' es perduda la memoria.

Fruyt d' aquestes visites la serie de documents inédits y de noticies desconegudes que aportá a n' el BOLLETÍ la seua col·laboració continua, sempre escullits y característichs y a les vegades ben interessants y profitosos. No corresponen tots a un' época determinada qu' es proposás estudiar, ni a un punt qualsevol que volgués esbrinar per complet fins apurar la materia; com a vertader aficionat totes li cridavan l' atenció ab igual forsa, y li agradava y volia veurer ho tot, sense mes intent qu' el de satisfer la seua curiositat en primer lloch, y el de treure de la cantera les pessas mes o menos grosses que bonament sortissen, fentles conixer per de pronte als aficionats, y dexantles a disposició de qui ab el temps les sapia y puga aprofitar axí com pertoca. Son una excepció, y es mereixen citar, les seues notes historiquas sobre la Casa de les Comedies (qu' axis s' anomenava el nostre teatre) comensades a reunir desde 1882 en el recull anual del *Almanaque Balear*, que 's publicava a can Gelabert, y completades y aumentades encara no poch en les planes d' aquesta revista.

Ni era menor la seua participació en la vida interna de la Societat, y el zel cuidadós y la quimera que hi posava. Si havia fuyt sempre de càrrechs en la Junta de Govern y de representacions oficials, no refuava emperó la part de tre-

balls y de diligencies que aquests li haurian poguda dur. La seua ajuda personal, el seu consell, el sacrifici pecuniari, may per may se feren esperar, ni casi tan sols ne ser precis demanarlos; ab ells se contava ja per endavant ab tota seguretat, y pochos los accedien mes de bon grat ni ab mes generós desprendiment o ab major activitat y constancia. Sis anys de tira ha compartit ab l' amich Fajarnés la direcció y el cuidado d' aquest BOLLETÍ; la suma de atencions minucioses y de treball y de vigilancia continuos qu' axó representa ningú com aquells qui també n' han passat la podran be comprende, y prou basta ella tota sola per ponderar la abnegació y l' apasionament seus que tan a pler la hi feyen sostenir.

Que Deu misericordios la hi hage pagat de gloria, y a nosaltres que forem aquí sos amichs y companys, nos duplich les forses per suplir ab lo posible sa falta.

ESTANISLAU AGUILÓ.

BIBLIOGRAFÍA

Apuntes para la historia del Monasterio de San Feliu de Guixols: Fray Benito Pañelles y Escardó, Abad de dicha casa, Obispo de Mallorca. (1670-1743) por D. Eduardo González Hurtebise, archivero-bibliotecario.

Tal es el título de la obrita que acaba de dar á la publicidad el activo é inteligente jefe del Archivo provincial de Hacienda de Gerona señor Hurtebise, en la cual ha reunido un precioso número de datos curiosos, acompañados de copias de documentos acreditativos de los hechos apuntados, cuyo conjunto forma un trabajo de mérito, que atestigua la laboriosidad, investigación y afición á los estudios históricos en el Sr. González Hurtebise.

Por la circunstancia de referirse á la personalidad de un obispo que fué de Mallorca, no podemos menos de felicitar al autor, celebrando, aparte de reconocer la asiduidad y constancia que revelan semejantes trabajos, haya conmemorado mejor la notable figura de Fr. Benito Pañelles colocando al frente del folleto un exacto fotograbado del retrato que de dicho obispo existe en nuestro palacio episcopal.

El folleto consta de 56 págs., in 8º, impreso en Gerona, 1900, y su precio es de dos pesetas.

A. LL.